

PRIVREDNI CIKLUSI U XX VIJEKU

EKONOMSKA TEORIJA I POLITIKA U BORBI PROTIV PRIVREDNIH CIKLUSA

(TEORIJSKE DEBATE)

Privredni ciklusi u XX vijeku

- Ciklična kretanja tokom **tri perioda**:
  - Međuratni period,
  - Period od II svjetskog rata do 1973. godine,
  - Period od 1973. godine do kraja XX vijeka.
- Šokovi koji pogađaju ekonomiju – realni i nominalni
- Politika za ublažavanje ciklusa – fiskalna i/ili monetarna
- Rudi **Dornbusch** (1997): „Nijedna od ekspanzija u SAD tokom poslednjih 40 godina nije umrla u krevetu od starosti; svaku su ubile Federalne Rezerve“.

Privredni ciklusi u XX vijeku

KARAKTERISTIKE PRIVREDNIH CIKLUSA

Prema **SMJERU** kretanja u odnosu na realni autput, varijable mogu biti:

PROCIKLICNE
KONTRACIKLICNE
ACIKLICNE

Prema **TRENUTKU** u kojem dostižu tačku prekretnicu, varijable mogu biti:

VODEĆE
KOINCIDENTNE
VARIJABLE KOJE KASNE

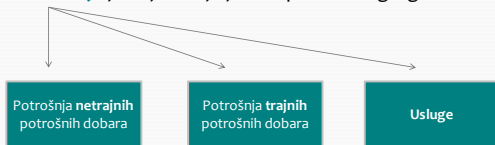
Privredni ciklusi u XX vijeku

KARAKTERISTIKE PRIVREDNIH CIKLUSA

VARIJABLA	CIKLIČNO PONAŠANJE (SMJER)	VRJEME
PROIZVODNJA	Prociklično	Koncidentna
POTROŠNJA	Prociklično	Koicidentna
INVESTICIJE	Prociklično	Koicidentna/vodeća
DRŽAVNA POTROŠNJA	Prociklično/aciklično	?
NEZAPOSLENOST	Kontraciklično	Varijabla koja kasni
INFLACIJA	Prociklično	Varijabla koja kasni
REALNA NADNICA	Prociklično/aciklično	Varijabla koja kasni?
CIJENE AKCIJA PROFIT	Prociklično	Vodeća

Agregatna potrošnja tokom ciklusa

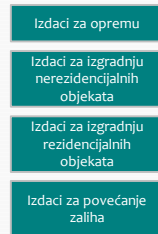
- **Potrošnja** je najznačajnija komponenta agregatne tražnje

- Ciklično kretanje agregatne potrošnje:
  - Rast u fazi ekspanzije – brzo u fazi oporavka i sporo u fazi prosperiteta;
  - Pad u fazi kontrakcije – značajno u krizi, u depresiji oporavak i blagi rast.

Investicije tokom ciklusa

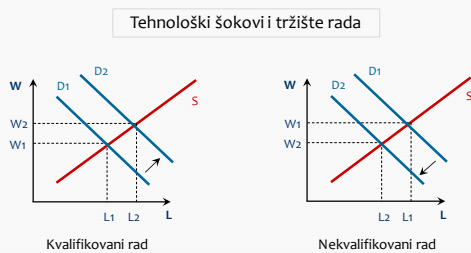
- **Investicije** su podložnije fluktuacijama od potrošnje

- Profit i profitna stopa kao determinante investicija
- Odnos *zalihe* – *prodaja* ima kontrakciklično kretanje
- U ekspanziji zalihe kasne za prodajom, u krizi je obim zaliha pozitivan

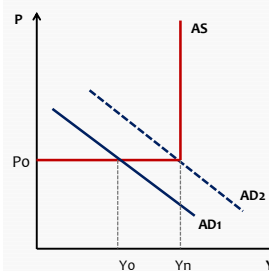
Izvori fluktuacija na tržištu rada

- Šokovi tražnje i ponude rezultiraju promjenom nadnica i zaposlenosti

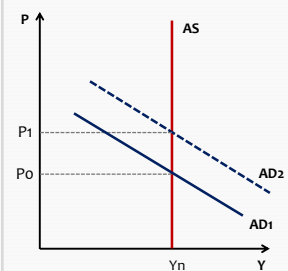

Mogućnost stabilizacije ciklusa

KEJNZIJANSKI PRISTUP

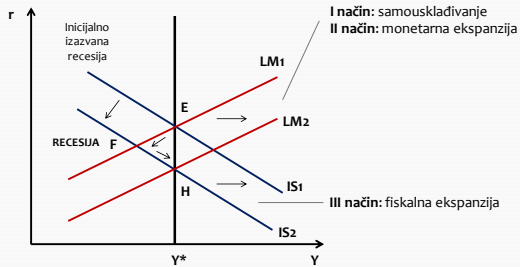

KLASIČNI PRISTUP

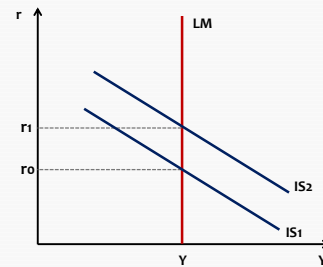
Mogućnost stabilizacije ciklusa

Stabilizacija cikličnih fluktuacija u *kejnzijanskoj ekonomiji*

Mogućnost stabilizacije ciklusa

Neefektivnost stabilizacije fiskalne politike – *monetaristički pristup*

Savremene ekonomske debate – opšteprihvaćena uvjerenja i dodirne tačke

- Promjena trenda realnog BDP-a primarno je uslovljena faktorima na strane agregatne ponude;
- Realni BDP fluktuiraju oko rastućeg dugoročnog trenda, a kratkoročne fluktuacije su primarno uzrokovane šokovima agregatne tražnje;
- Na kratak rok postoji *trade-off* između inflacije i nezaposlenosti, dok na dugi rok isključivost nestaje;
- U dugom roku stopa rasta ponude novca determiniše stopu inflacije;
- Usvojeni režim mjera ekonomske politike utiče na očekivanja ljudi i njihovo ponašanje na tržištu.

Savremene ekonomske debate – sporovi i dileme

1. Da li ekonomska politika treba da bude *pasivna* ili *aktivna*?
  - Kejnzijansko – monetaristička debata
  - Brzina prilagođavanja tržišta?
  - Dužina vremenskog jaza?
2. Da li se treba osloniti na *pravila* ili *diskreciju*?
  - Diskreciona politika – problem nekompetentnosti
  - Pravilo – problem univerzalnosti

Savremene ekonomske debate

Sporovi i dodirne tačke u savremenim teorijskim debatama

Makroekonomske škole	Dominantni izvor nestabilnosti	Očekivanja	Prilagodavanje cijena/nadnica	Tržišno prilagodavanje	Ravnoteža	Vremenski okvir	Pravila vs. diskreциона politika
Ortodokсни kejnziјanizam	fluktuacije autonomne potrošnje	adaptivna	rigidnost nominalnih nadnica	slabo	stanje ispod pune zaposlenosti	kratak rok	diskreция
Ortodokсни monetarizam	monetarna nestabilnost	adaptivna	fleksibilne	snažno	čišćenje tržišta	kratak i dugi rok	pravila
Nova klasična makroekonomija	monetarna nestabilnost	racionalna	savršeno fleksibilne	veoma snažno	čišćenje tržišta	dug=kratkоm roku	pravila
Novi kejnziјanizam	šokovi tražnje i ponude	racionalna	rigidnost cijena	sporo	postoji uz nevoljnu nezaposlenost	uglavnom kratak rok	prinudena diskreция

LITERATURA

Jakšić M., Prašćević A., *Istorija ekonomije*, Ekonomski fakultet Beograd, 2007.

- *Ciklična kretanja privreda tokom XX vijeka; Ekonomska politika u borbi protiv cikličnih fluktuacija tokom XX vijeka (str. 505-541)*

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

- **Neoinstitucionalizam – transakciona ekonomija – ekonomska teorija prava svojine – kontraktualizam**
- Pravac se razvija od 1958. godine, kao **derivat neoklasične teorije koji joj se suprotstavlja**
- Nasuprot neoklasičnom modelu savršene konkurencije, prema neoinstitucionalistima ekonomski subjekti djeluju u uslovima koje karakterišu:
  - *Visoki transakcioni troškovi,*
  - *Loše definisana prava svojine,*
  - *Neprecizni ugovori koji se sklapaju u svijetu punom neizvjesnosti.*

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

- Čovjek nije hiperracionalno biće, već ga karakterišu:

OGRANIČENA
RACIONALNOST

OPORTUNITETNO
PONAŠANJE

- Neoinstitucionalizam primjenjuje mikroekonomsku analizu na različite socijalne institucije
- Predmet proučavanja je institucionalna sredina

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

- **Daglas NORT** je lider nove institucionalne škole
- Profesor na Univerzitetu Vašington u Sietlu
- Nobelova nagrada za ekonomiju (1993)
(primjena ekonomske teorije i kvantitativnih metoda sa ciljem razumijevanja ekonomskih i institucionalnih promjena)
- Najbitniji predstavnici teorije su nobelovci **Ronald Kouz** i **Oliver Vilijamson**

Douglass C. NORTH
(1930-2015)

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA – NORTH

- U sastav institucija Nort ubraja:
  - NEFORMALNE INSTITUCIJE** – nastaju spontano (tradicija, običaji, socijalni uslovi)
  - FORMALNE INSTITUCIJE** – nastaju saznanjno (konstitucije, zakoni, administrativni akti)
  - MEHANIZMI PRINUDE** – nastaju saznanjno (sudstvo, policija itd)
- ZAŠTO SE INSTITUCIJE MIJENJAJU?
  - Promjena strukture relativnih cijena i promjena ideologije

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA – NORTH

- ZAŠTO SU INSTITUCIJE VAŽNE?
  - Obezbeđuju zaštitu svojinskih prava;
  - Država brine o primjeni pravila igre (institucionalni okvir);
  - Institucionalna ideologija umjesto razuma pri odlučivanju;
  - Kvalitetne institucije doprinose većem privrednom rastu.
- ZAŠTO NEEFIKASNA PRAVILA I INSTITUCIJE NASTAVLJAJU DA POSTOJE?
  - Država može preferirati neefikasne institucije ako joj to donodi monopolsku rentu;
  - Kreiranje novih institucija zahtijeva krupna ulaganja i stvara otpor interesnih grupa.

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

- **KOUZOVA TEOREMA** – privatno rješenje za internalizovanje eksternih troškova
- Uslovi dobrovoljne razmjene – *privatna svojina jasno definisana i transakcioni troškovi bliski nuli*
- **Transakcioni troškovi** su troškovi korišćenja tržišnog mehanizma (*troškovi traženja informacija, troškovi vođenja pregovora, troškovi zaštite prava svojine, troškovi oportunitetnog ponašanja*)

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

- Pod **pravom svojine** podrazumijeva se čitav niz normi kojima se reguliše pristup rijetkim resursima
- Tri grupe ovlašćenja: *pravo posjedovanja, pravo korišćenja i pravo raspolaganja/otuđenja*
- Jasno definisano i zaštićeno pravo svojine vodi najefikasnijem ekonomskom rješenju
- Institucija **ugovora** – determinanta transakcioni troškovi

NOVA INSTITUCIONALNA TEORIJA

- Zaseban dio institucionalne ekonomije predstavlja **ekonomija prava** (poseban pravac od 60-ih godina)
- Pravni sistem, kao i tržišni, predstavlja mehanizam koji reguliše raspodjelu ograničenih resursa
- U osnovi razvoja i funkcionisanja pravnih institucija leži ekonomska logika
- Zakon mora sniziti transakcione troškove „simulirajući“ rezultate tržišta

LITERATURA

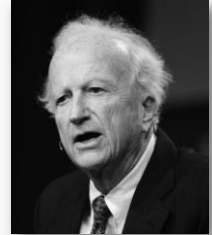
Glišević, N., *Razvoj i osnove savremene ekonomske misli*, Ekonomski fakultet Podgorica, 2004.

1. *Nova institucionalna teorija (480-492)*

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

- Vodeći teoretičar ekonomskog imperijalizma
- Studije završio pod mentorstvom M. Fridmana
- Profesor na Univerzitetu u Čikagu
- Nobelova nagrada 1992. godine

Gary BECKER
(1930-2014)

„za proširenje oblasti mikroekonomske analize na širok spektar ljudskog ponašanja“

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

Objekat ekonomskog istraživanja jeste ljudsko ponašanje koje obuhvata dva osnovna elementa:

„OSKUDNI RESURSI“

„ALTERNATIVNI CILJEVI“

- Ekonomski pristup, prema Bekeru, mora ispuniti tri uslova:
  1. **Racionalno ponašanje** privrednih subjekata;
  2. Postojanje (mogućnost uspostavljanja) **tržišne ravnoteže**;
  3. **Stabilne preferencije** privrednih subjekata.

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

POD KOJIM USLOVIMA DVOJE PARTNERA ODLUČUJU DA STUPE U BRAK?

- U brak se ulazi prema predstavi o **koristima** i **troškovima** budućih supružnika, tj. prema njihovim očekivanjima
- Postojanje „bračnog“ tržišta koje je **Pareto efikasno** i na kojem postoji **visoka neizvjesnost**
- Visina ekonomskog dobitka – stopa zaključivanja brakova – stopa razvoda

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

DOMAĆINSTVO KAO FIRMA

- Beker uvodi novu kategoriju dobara – **OSNOVNA DOBRA**
- Osnovna dobra (*basic goods*) „proizvode“ domaćinstva na osnovu **DVA INPUTA**: VREMENA i TRŽIŠNIH DOBARA.
- **VRIJEME**, ključni resurs domaćinstva, se dijeli na **tržišni rad** i **dokolicu**
- **Puni dohodak** – dohodak koji bi domaćinstvo/pojedinac ostvari(l)o u slučaju da cjelokupno vrijeme potroši u tržišnim aktivnostima

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

DOMAĆINSTVO KAO FIRMA

- **Specijalizacija unutar domaćinstva** („igranje uloga“), kao sociokulturna kategorija, ima ekonomsko utemeljenje
- Muškarac specijalizovan za tržište – žena za domaćinstvo
- Rušenje tradicionalizma zahvaljujući „ženskoj revoluciji“ (obrazovanje, investiranje u ljudski kapital)
- Rast nadnica kod žena vodi realokaciji vremena (preferencija tržišnog rada) i promjeni komparativnih prednosti

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

EKONOMSKA TEORIJA FERTILITETA – PLANIRANJE PORODICE

Šta su djeca u „nehumanom“ svijetu ekonomske teorije?

TRAJNA POTROŠNA DOBRA svojih roditelja

- Odluka partnera da imaju djecu = investiciona odluka
- Očekivani prinosi vs. očekivani troškovi
- **Dohodak roditelja** ključna determinanta u planiranju porodice
- Hipoteza o interakciji **kvantiteta** i **kvaliteta** djece

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

EKONOMSKA TEORIJA DISKRIMINACIJE

- Diskriminatori teže većoj korisnosti nasuprot maksimizacije profita
- *Diskriminacija djeluje kao carina* – povećava cijenu i smanjuje obim robe i usluga koje razmjenjuju diskriminatori i diskriminirani
- Efekti diskriminacije za radnike i poslodavce

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

EKONOMIJA HUMANOG KAPITALA

- Investicije u obrazovanje i ljudski kapital
- Cilj – maksimizacija neto sadašnje vrijednosti budućih dohodaka
- Oportunitetni trošak ulaganja u obrazovanje
- *Specijalna i opšta* ulaganja u ljudski kapital

EKONOMSKI IMPERIJALIZAM

EKONOMIJA KRIMINALA

- Kriminalci su racionalna bića
- Očekivane nagrade i troškovi kriminalnog ponašanja
- Veća sklonost ka riziku
- Kazne, mehanizmi prinude, legalan posao
- Teorija zavisnosti (*addiction theory*)

PROBLEM SIROMAŠTVA

- **Amartia SEN** (1933), indijski ekonomista, profesor na Harvardu i dobitnik Nobelove nagrade 1998. godine
- Važnost pravilnog korišćenja humanog kapitala
  - Kritike hipoteze racionalnosti
  - Sumnja u Pareto optimum
  - Profit dolazi u konflikt sa liberalizmom
- Nejednakost prihoda vs. ekonomska nejednakost
  - „Ljudski razvoj je prvi i glavni saveznik svih siromašnih“

PROBLEM SIROMAŠTVA

- Značaj sloboda za ekonomski razvoj
- *Konstitutivna* uloga slobode
- *Instrumentalna* uloga slobode
- Diskriminacija polova kao ograničenje slobode i razvoja
- Cilj ekonomskog sistema nije samo da obezbijedi što više dobara i usluga, već i da poboljša život većine ljudi

LITERATURA

Glišević, N., *Razvoj i osnove savremene ekonomske misli*,
Ekonomski fakultet Podgorica, 2004.

- *Ekonomski imperijalizam (510-530)*